

**Latvijas
rītausmā**

Latvijas rītausmā

Trīs atmiņu stāsti par
Latvijas Neatkarības karu
1918.–1920. gadā

ZVAIGZNE ABC

Izdevumā izmantoti attēli no Latvijas Kara muzeja krājuma.

LATVIJAS RĪTAUSMĀ

Trīs atmiņu stāsti par Latvijas Neatkarības karu 1918.–1920. gadā

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Redaktors, priekšvārda un komentāru autors *Juris Ciganovs*

Projekta vadītājs *Valdis Klišāns*

Korektors *Evija Stikute, Zinta Stikute*

Mākslinieciskais redaktors *Eduards Groševs*

Maketētāja *Irēna Kivliņa*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,

Rīgā, LV-1010. Red. nr. S-1268.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Antons Grāmatiņš, Jānis Ķīselis, Aleksandrs Indriķsons

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2022

ISBN 978-9934-0-9835-2

Priekšvārds

1918. gada 18. novembrī toreizējā Rīgas pilsētas Otrajā teātrī (tagadējā Nacionālā teātra ēkā) dienu iepriekš izveidotā Latvijas politisko partiju pārstāvju organizācija – Latvijas Tautas padome – proklamēja Latvijas Republiku un apstiprināja jaunās valsts Pagaidu valdību ar Kārli Ulmani priekšgalā. Laikraksts “Jaunākas Ziņas” gandrīz pusi no astoņu lappušu lielā 19. novembra numura veltīja latviešu tautas neatkarīgas valsts pasludināšanai. “Latvijas zemes Vidzeme, Kurzeme, Latgale ir tagad vienotas Latvijas teritorija, uz kuras dzīvojošā nācija ir izveidojusi augstāko sabiedriskās kopdzīves organizāciju, kādu līdz šim pazīst cilvēces radošais ģēnijs [...] Latvijas valsts ir dzimusi. Latvijas nacionālais karogs ir pacelts visas civilizētās pasaules priekšā. Pēc neizmērojamu ciešanu nakts latviešu tautai aust jauns rīts. Lai dzīvo republika!”

Valsts bija pasludināta, tagad tā bija jāizveido. Bija jāpārvar daudzu latviešu neticība savai valstij, kā arī jācīnās pret citiem naidīgiem politiskajiem un militārajiem spēkiem Latvijā. Šeit joprojām atradās vācu armija, kas pēc Pirmā pasaules kara beigām nesteidzās atstāt mūsu zemi. Plašajā Krievijā, kur jau gadu ritēja pilsoņu karš, bija izklīduši daudzi latviešu bēgļu tūkstoši, kā arī strēlnieku pulki, kas bija ieguvuši kaujas slavu cīņās Tīrelpurvā un pie Ložmetējkalna. 1918. gada decembrī Latvijas teritorijā iebruka lielinieciskās Padomju Krievijas Sarkanā armija. Lai gan vārdos lielinieki

atzina tautu pašnoteikšanās tiesības, savos darbos viņi ar militāra spēka palīdzību īstenoja Padomju Krievijas agresiju pret kaimiņteritorijām. Sarkanās armijas sastāvā Latvijā atgriezās arī latviešu strēlnieku vienības. Atrauti no dzimtenes, viņi nesaprata Latvijā notiekošās pārvērtības un domāja, ka cīnīsies pret vāciešiem. Lielinieku karaspēkam līdzī nāca arī Maskavā noorganizētā latviešu lielinieku valdība ar "revolūcijas vadoņa" Vladimira Uljanova Ņeņina tuvu līdzgaitnieku Pēteri Stučku priekšgalā. Latvijas Pagaidu valdības steigā saformētās, nepilnīgi apbruņotās nacionālā karaspēka vienības atkāpās uz Kurzemi. 1919. gada 5. janvārī Jelgavā izveidojās pirmā lielākā nacionālā karaspēka vienība – pulkveža Oskara Kalpaka komandētais 1. Latviešu atsevišķais bataljons, kas kļuva par mūsu armijas aizsākumu. Kalpakiešu gaitas apraksta divi no šajā izdevumā ievietoto atmiņu autoriem – A. Grāmatiņš un J. Ķīselis.

Līdz 1919. gada janvāra beigām lielinieku kontrolē nonāca lielākā daļa Latvijas teritorijas, izņemot Liepājas apkārtni. Viens no pirmajiem lielinieku valdības dekrētiem bija privātīpašuma atcelšana uz zemi un koncentrācijas nometņu ierīkošana "revolūcijas ienaidniekiem", kuros bija ierindoti visi vācu tautības pilsoņi, veselas iedzīvotāju kategorijas: garīdznieki, ģimnāziju audzēkņi, studenti, lielsaimnieki u.c. kā "revolūcijai nevēlami elementi". Iedzīvotāji, kuri par proletariāta diktatūras sludinātājiem bija sprieduši pēc to runām, saprata, ka vārdi un darbi atšķiras. Sākās pretošanās kustība pret lieliniekiem, uz ko pēdējie atbildēja ar teroru. Arvien kuplākas kļuva Latvijas nacionālā karaspēka rindas. 1919. gada maijā lieliniekus padzina no Rīgas, bet cīņa pret šiem Latvijas ienaidniekiem vēl turpinājās.

Otrs politiskais un militārais spēks, pret kuru bija jācīnās jaunajai valstij, bija vācu karspēks un vietējie vācbaltieši vācu ģenerāļa Rīdiger fon der Golca vadībā, kas sākumā kopā ar latviešu karaspēka vienībām cīnījās pret lieliniekiem, bet to turpmākie mērķi atšķīrās – Latviju viņi vēlējās redzēt kā vāciski orientētu zemi. Lai realizētu savas ieceres, 1919. gada 16. aprīlī vācu militāristi Liepājā izdarīja valsts apvērsuma mēģinājumu, padzenot K. Ulmaņa valdības ministrus, kuri paglābās britu karakuģu aizsegā uz Liepājas ostā stāvošā tvaikoņa "Saratov" klāja. Tās vietā vācieši iecēla sev paklausīgu marionešu

valdību, kuru vadīja mācītājs un rakstnieks Andrievs Niedra. Latviešu tauta un nacionālais karaspēks neatzina šo valdību. Konfrontācija izpaudās atklātā karadarbībā 1919. gada jūnijā kaujās pie Cēsīm. Šeit igauņu-latviešu apvienotais karaspēks sakāva vācbaltiešu zemes-sardzi (landesvēru) un vācu dzelzsdīvīziju (vācu brīvprātīgo algotņu vienību, kuriem par cīņu Latvijā solīja zemi).

Trešais Latvijas valstij naidīgais spēks bija krievu-vācu monarhisti. Tos vadīja krievu pulkvedis avantūrists Pāvels Bermonts, kura nolūks bija organizēt karagājienu uz Krieviju, vienlaikus iznīcinot Baltijas valstu neatkarību. Bermontiešu spēki formējās Kurzemē. Lai arī formāli šo karaspēku sauca par Krievu rietumu (*Russkaja Zapadnaja*) brīvprātīgo armiju, tās karavīri lielākoties bija vācieši, kuri veselām karaspēka vienībām pārgāja bermontiešu armijas rindās. 1919. gada 8. oktobrī šis karaspēks sāka uzbrukumu Latvijas armijai, un šīs cīņas mūsu valsts vēsturē pazīstamas kā Bermontiāde – tās ir vienas no sīvākajām kaujām mūsu salīdzinoši neilgajā militārajā vēsturē. Izšķirošās cīņas ar bermontiešiem notika pie Rīgas. 11. novembrī Bermonts tika sakauts, un kopš tā laika šo dienu nosauca par Lāčplēša dienu.

Neatkarības karš noslēdzās 1920. gada 11. augustā, kad parakstīja miera līgumu starp Latvijas Republiku un Padomju Krieviju. Miera līguma slēgšanas sarunu laikā, 1920. gada vasarā, Latvijas armijā dienēja apmēram 53 000 karavīru. Latviešu karavīri bija izcīnījuši savu valsti, beidzot patriecot no tās visus ienaidniekus.

Un te mūsu priekšā ir trīs atmiņu stāsti, kas aizved lasītājus uz gadsimtu tālu pagātņi, uz laiku, kad risinājās šie mūsu valstij un mūsu tautai nozīmīgie notikumi. Šo atmiņu autori bija Latvijas armijas karavīri, viņi ar ieročiem rokās piedalījās mūsu karaspēka cīņās pret ienaidniekiem un savas izjūtas vēlāk fiksēja uz papīra, nododot tās pēcnācējiem.

Antons Grāmatiņš savā personā un darba mūžā apvienoja trīs dažādas, šķietami citu citai nepiemērotas profesijas. Viņš bija gan garīdznieks, gan jurists, gan karavīrs. A. Grāmatiņš bija arī viens no pirmajiem, kas iestājās Latvijas Pagaidu valdībai uzticīgajās vienībās, O. Kalpaka līdzgaitnieks no pirmajām dienām. A. Grāmatiņš piedzima 1891. gada 21. aprīlī Beļavas pagastā. 1910. gadā viņš pabeidza

Rīgas Pareizticīgo garīgo semināru. Vēlāk izglītību turpināja Varšavas Universitātes Tieslietu fakultātē, kuru pabeidza 1914. gadā, iegūstot jurista kvalifikāciju. Par advokātu pie vēlākā Latvijas Universitātes profesora Paula Minca viņam praktizēties ilgi nebija lemts, jo pēc Pirmā pasaules kara sākšanās A. Grāmatiņu mobilizēja Krievijas imperatora armijā (1915. gada oktobrī), vēlāk ieskaitot Latviešu strēlnieku rezerves bataljonā. 1916. gada maijā A. Grāmatiņš pabeidza paātrināto sagatavošanas kursu Vladimira karaskolā Petrogradā, iegūstot pirmo virsnieka – praporščika – dienesta pakāpi, un dienestu turpināja Latviešu strēlnieku rezerves bataljonā (vēlākajā pulkā). No 1917. gada februāra dienēja 2. Rīgas latviešu strēlnieku pulkā, vienlaikus arī būdams piekomandēts 1. latviešu strēlnieku brigādes štābam. No 1917. gada marta A. Grāmatiņš, jau paaugstināts dienesta pakāpē par podporučiku, dienēja brigādes štābā kā vecākais adjutants, no jūlija – karatiesu amata kandidāts 12. armijas karatiesā, bet no augusta – 2. Sibīrijas strēlnieku korpusa karatiesā. Revolucionāro juku rezultātā sabrūkot Krievijas armijai, 1918. gada janvārī A. Grāmatiņš atvaļinājās un pēc karagaitu beigšanas strādāja par skolotāju Valmieras reālskolā un meiteņu ģimnāzijā, un no 1918. gada maija dzīvoja savās lauku mājās.

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas A. Grāmatiņš ieradās Rīgā un iestājās Latvijas Pagaidu valdības dienestā. Viņu iecēla par Rīgas Apgabaltiesas prokurora biedru. Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos A. Grāmatiņš brīvprātīgi iestājās 1919. gada 15. janvārī Liepājā, turpinot savas karavīra gaitas nu jau neatkarīgas valsts karaspēkā. 19. janvārī virsleitnantu A. Grāmatiņu iecēla par O. Kalpaka komandētā 1. Latviešu atsevišķā bataljona štāba priekšnieka pienākumu izpildītāju, no marta viņš kļuva par karatiesas priekšsēdētāju. 1919. gada jūlijā viņu iecēla par Karatiesu pārvaldes priekšnieku un kara virsprokuroru. Sākoties P. Bermonta armijas uzbrukumam, 1919. gada 8. oktobrī A. Grāmatiņš brīvprātīgi iestājās Virsnieku rotā un piedalījās kaujās pret bermontiešiem. No 12. līdz 20. decembrim viņu aizkomandēja uz Cēsīm, lai apmācītu jaunkareivjus, bet pēc tam nosūtīja pildīt savus iepriekšējos dienesta pienākumus. Kara beigās viņu paaugstināja par kapteini, bet vēl pēc gada – par

pulkvedi-leitnantu. 1920. gadā pēc A. Grāmatiņa iniciatīvas Apsardzības ministrija noorganizēja akadēmiskos kara juristu kursus, kuri notika pusotru gadu un kuros kā lektori piedalījās Satversmes sapulces priekšsēdētājs Jānis Čakste, senators Mintauts Čakste, profesors Augusts Lēbers un citi Latvijas Augstskolas mācībspēki. No 1921. gada viņu iecēla par Kara virstiesas priekšsēdētāju. Dienesta gaitas Latvijas militārajā resorā pulkvedim-leitnantam A. Grāmatiņam beidzās 1927. gadā, atvaļinoties slimības dēļ. Pēc atvaļināšanās viņš strādāja Rīgā par privāto advokātu, Otrā pasaules kara gados, vācu okupācijas laikā no 1942. gada marta līdz jūlijam, bija 28. Bartas kārtības dienesta bataljona komandieris Liepājā, vēlāk – latviešu leģiona tieslietu virsnieks. 1944. gadā A. Grāmatiņš devās bēgļu gaitās, no 1947. gada dzīvoja trimdā Lielbritānijā. 1951. gadā viņu iecēla par Latvijas Pareizticīgo baznīcas administratoru Lielbritānijā. Miris 1969. gada 16. jūnijā Londonā. A. Grāmatiņa atmiņas par Neatkarības karu pirmo reizi publicētas žurnālā "Daugavas Vanagu Mēnešraksts" 12 turpinājumos no 1968. līdz 1970. gadam.

Jānis Ūselis dzimis 1897. gada 22. martā Jelgavā valsts ierēdņa ģimenē. Mācījās Rīgas Aleksandra ģimnāzijā, kur apgūtās franču un angļu valodas zināšanas vēlāk lieti noderēja kara un darba gaitās. Pirmā pasaules kara laikā 1915. gada februārī J. Ūselis pabeidza 1. Pēterhofas praporščiku skolu. Dienēja 123. Kozlovas pulkā Galīcijas frontē, bija izlūku rotas komandieris. 1915. gada vasarā J. Ūseli pārcēla uz Novogeorgijevas cietoksni (mūsdienās Modlina Polijā), kur krita vācu gūstā brīdī, kad cietoksni ieņēma vācu karaspēks. No gūsta dzimtenē atgriezās pēc Vācijas kapitulācijas un 1918. gada 1. decembrī brīvprātīgi iestājās Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos leitnanta dienesta pakāpē. Dienēja 1. apsardzības rotas ložmetējnieku komandā, vēlāk – Virsnieku rotā. 1919. gada janvārī leitnantu J. Ūseli iecēla par 1. latviešu atsevišķā bataljona sevišķu uzdevumu virsnieku. Viņš piedalījās visās kalpakiešu kaujās; 24. martā pie Kalnciema tika ievainots. Par izlūkdarbību 1919. gada 25.–27. janvārī pie Ventas J. Ūseli apbalvoja ar Lāčplēša kara ordeni. 1919. gada vasarā J. Ūseli kā lielisku angļu un franču valodas pratēju iecēla par Armijas virspavēlnieka štāba sevišķu uzdevumu virsnieku.

Bermontiādes laikā J. Ķīselis Pagaidu valdības un armijas virspavēlniecības uzdevumā uzturēja sakarus ar Lielbritānijas militāro misiju un Sabiedroto karakuģiem. 1919. gada beigās J. Ķīseli, paaugstinātu kapteiņa dienesta pakāpē, nozīmēja par militāro atašeju (kara aģentu) Lielbritānijā. Atašeja amatā viņš sabija līdz 1920. gada aprīlim, atgriezās Latvijā un 1921. gada martā atvaļinājās no dienesta Latvijas armijā. 1923. gadā iestājās robežpolicijā, strādāja par kontrolieri Elejas robežpunktā, pēc tam pārgāja Ārlietu ministrijas dienestā par Rietumu nodaļas sekretāru. 1925. gadā J. Ķīseli iecēla par Kuldīgas apriņķa priekšnieku un 14. Kuldīgas aizsargu pulka komandieri. 1927.–1931. gadā bija Valmieras apriņķa priekšnieks, vienlaikus būdams arī 8. Valmieras aizsargu pulka komandieris. No 1931. gada strādāja Rīgas policijas prefektūrā par 8. nodaļas priekšnieku. Studēja jurisprudenci Latvijas Universitātē. Kā Neatkarības kara dalībniekam viņam tika piešķirta jaunsaimniecība Valmiermuižā. Pēc padomju okupācijas 1940. gada 17. septembrī J. Ķīseli arestēja un izsūtīja uz Krieviju. Viņu nošāva Astrahaņas cietumā 1942. gada 27. februārī.

J. Ķīseļa atmiņas par Neatkarības kara sākuma mēnešiem "Cīņā par dzimteni" pirmo reizi izdotas 1935. gadā, vēlāk viņa grāmata piedzīvojusi vairākus faksimilizdevumus trimdā.

Aleksandrs Indriksons dzimis 1893. gada 13. aprīlī Rīgā. Mācījās ģimnāzijā, vēlāk ieguva mūrnieka specializāciju, strādāja par būvju vadītāju. 1915. gadā A. Indriksonu iesauca Krievijas imperatora armijā, dienēja Ziemeļu frontes 5. aizmugures artilērijas darbnīcā kā rakstvedis, zīmētājs, tehniķis. No Krievijas armijas A. Indriksons atvaļinājās 1918. gada februārī. 1919. gada 1. janvārī brīvprātīgi iestājās Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos, dienēja Atsevišķajā (Studentu) rotā kā kareivis, piedalījās kaujās pret lieliniekiem Kurzemē. Par 1919. gada 6. marta kauju pie Skrundas skolas A. Indriksonu vēlāk apbalvoja ar Lāčplēša kara ordeni. Tā paša gada jūlijā par kauju nopelniem viņu paaugstināja leitnanta dienesta pakāpē. Dienēja Kurzemes divīzijā. Pēc Neatkarības kara beigām bija būvuzņēmējs Rīgā. Par dalību Neatkarības karā viņam piešķīra jaunsaimniecību Praviņu pagasta Spirgus muižā. Vairāk nekā desmit gadus A. Indriksons darbojās kā saimnieciskais inspektors Rīgas pilsētas Izglītības valdē.

1941. gadā sākās A. Indriksona trimdinieka gaitas – viņš emigrēja uz Vāciju. 1950. gadā izceļoja uz ASV, dzīvoja Linkolnā Nebraskas pavalstī. Strādāja par tehniķi un zīmētāju, aktīvi publicējās latviešu trimdas laikrakstos, kā ērgelnieks darbojās Linkolnas latviešu evaņģēliski luteriskajā baznīcas draudzē. Miris 1977. gada 30. martā Linkolnā. Arī savas atmiņas par Neatkarības kara laiku un dienestu Latvijas armijā A. Indriksons rakstīja trimdā. 1993. gadā tās no ASV atceļoja uz Latviju un nonāca Latvijas Kara muzeja krājumā, kur manuskripts glabājas arī šobrīd. Šim atmiņu stāstam tas ir pirmpublicējums.

Jānis Ķīselis

Cīņā par dzimteni

Ievadam

Šī grāmata nav atbrīvošanas cīņu vai Kalpaka bataljona vēsture, bet tikai manas personīgās atmiņas par mūsu kara gaitām, un kā pie tādām es lūdzu arī manus vecos kara biedrus un kritiķus pieiet. Cīņu laikā es nekādas atzīmes netaisīju, tas viss ir uzrakstīts vēlākos gados, un, protams, viens otrs dats un dažs skaitlis var būt man aizmirsies. Esmu centies vienkārši uzrakstīt tikai to, ko pats pieredzēju un kur pats biju klāt vai ko dzirdēju no tiešiem notikumu dalībniekiem.

Mans mērķis, šīs atmiņas rakstot, bija rādīt mūsu jaunajai paaudzei, ko varēja panākt maza saujiņa ļaužu, kuri pilnīgi uzticējās saviem vadoņiem un kurus saistīja nesaraujamās draudzības un savstarpējas uzticības saites. Visur un arvien mūsu vadoņiem nācās cīnīties ar daudzkārtīgu pārspēku – Ministru prezidentam K. Ulmanim politiskā laukā un ģenerālim J. Balodim kaujaslaukā. Un tomēr viņi uzvarēja. Kāpēc? Tāpēc, ka viņi paši līdz sirds dziļumam ticēja latviešu tautas taisnai lietai, un tāpēc, ka ap tiem bija vīri, kas ticēja un pilnīgi paļāvās uz viņiem.

Lai Dievs dod, ka arī tagad, kad drūmi mākoņi klājas gar Eiropas apvārsni, vienotā latvju tauta paliktu stipra uzticībā šiem vadoņiem. Izveda viņi mūs cauri atbrīvošanas cīņām, izvilka no partiju posta netirā zaņķa, zinās viņi arī, kā tālāk vest Latviju pretī gaišākai nākotnei. Mūsu uzticību viņi ir pelnījuši, un to prasa arī tie tūkstoši, kas savas galvas nolikuši par dzimto zemi.

Mana atzinības pilna pateicība pienākas rakstniekam Aleksandram Grīnam par manu atmiņu caurskatīšanu no sava lieliskā stila viedokļa.

Rīga, 1935. gada rudenī

Gūstniecība un atgriešanās dzimtenē

Virsnieku kara gūstekņu nometne Neisē, Augšsilēzijā, 1918. gadā. 800 krievu armijas virsnieku, novietoti 12 koka barakās ar 8 istabām katrā. Nometne uzcelta vācu artilērijas pulka kazarmu sētā, no trijām pusēm tai apkārt trīskārtīgi žogi un ūdens grāvis, no vienas puses kazarmas. Uzturs: gandrīz pilnīgi veģetārs, ja neskaita pāris reižu nedēļā apmēram simts gramu kādas nejēdzīgas žāvētas zivs (*Klipp-fisch*). Bet citādi brokastis: glāze kastaņu kafijas bez kaut kā; pusdienā: žāvētas saknes, vārītas tīrā ūdenī, un viens līdz trīs sausi kartupeļi; vakariņas: divi kartupeļi vai vārīta lopu biete. Pa nedēļu apmēram 1 kilograms maizes. Garastāvoklis tāds, ka par mazāko nieku gatavs miesīgam brālim uzbrukt. Vienas istabas iemītnieki, inteligenti, daudz ko piedzīvojuši cilvēki, skatās cits uz citu kā vilki.

Jau nolādētā nometnes dzīve ar savu bezdarbību un tenkām var veselāko cilvēku traku pataisīt, bet te vēl katru dienu nāk ziņas no Krievijas, viena drausmīgāka par otru. Kerenska pagaidu valdības armiju ārdošie rīkojumi noved vienu otru vecu palkavnieku līdz histērijai. Muižu īpašnieki lasa ziņas par grautiņiem un vispārīgām inventāra izlaupišanām. Brīvo profesiju darbinieki ar žēlabām un dūsmām vēro savas lielās dzimtenes bojā eju.

Pret mums, cittautiešiem, pārējo kolēģu attiecības kļūva arvien vēsākas un dažbrīd pat naidīgas. Krievs arvien savā nelaimē mīl meklēt kādu citu vaininieku, un arī šinī lielajā postā tas ir pārliecināts, ka vainīgi žīdi, latvieši, tatāri, vācieši un angļi, bet tikai ne krievi paši.

Vācu kara vadība ātri uzķer šo Krievijas armijas virsnieku starpā radušos antagonismu un tūlīt mēģina to izmantot savu politisko mērķu sasniegšanai. Vispirms bez tautību izšķirības atlasa nost tos vissarkanākos, atklātus lieliniekus. Tiem jau tā dzīve grūtāka – pārējie

tos pilnīgi boikotē un pie gadījuma cenšas vēl piekaut. Šie nākamie Sarkanās armijas stutes, vāciešiem laikam ļoti noderīgi: ar lielu mīlestību tos izlasa, labi apgādā un nosūta nezināmā virzienā. Tad nāk ukraiņiešu kārta; tos gatavo hetmaņa armijai.

Beidzot pienāk Baltijas jūras piekrastes apdzīvotāju kārta. Igaunus, Baltijas vāciešus un latviešus sāk vākt kopā, sūta cauri visai Vācijai uz vakariem un nometina Hesenes hercogistes galvaspilsētā Frīdbergā.

Mēs, latvieši, Neisē bijām kādi piecpadsmit cilvēki, pa lielākai daļai saņemti 1914. un 1915. gadā Austrumprūsijā un Polijā, tātad gūstniecības lietās jau daudz ko pieredzējuši. Pārvietošanu uz jaunu vietu visi uzņēma ar prieku, jo attiecības ar pārējiem jo dienas kļuva sliktākas. Turklāt, jāatzīstas, katrs klusībā cerēja, ka jaunā vietā kaut cik uzlabosies uzturs. Un nodzīvot trīs gadus uz apmēram divu pūrvietu platības arī nav nieka lieta. Karš tak neapšaubāmi gāja uz beigām, un katru dienu kļuva skaidrāk, ka Vācija to zaudēs.

Lai kāda bija dzīve, vēl jāiztur varbūt tik daži mēneši, un tad būs miers. Kāds tas būs, ko viņš katram no mums nesīs – tas nebija no svara, galvenais, mēs atkal kļūsim brīvi cilvēki. Izredzes jau nebija nekādas jaukā: vācu avīzes rakstīja, ka Kurzeme un Vidzeme sūtot savus delegātus pie ķeizara, lai tas ņemot savā visžēlīgā aizsardzībā un gādībā šīs zemes un viņu iedzīvotājus. Mēs nesaprašanā grozījām galvas – kas gan tie varētu būt par latviešiem, kas gribētu dzīvot zem vācu varas? Nē, tā nevarēja būt tautas balss, droši vien tie bija tikai tādi līdēji un vagari, kas pieraduši baronu stērbeles laizīt.

Bija arī citas ziņas: Pēterburgā un pat vāciešu okupētajā Rīgā strādājot vīri, kas gribot proklamēt vai nu pilnīgi neatkarīgu Latvijas valsti, vai vismaz dabūt šai zemei stipri lielu patstāvību Krievijas federācijā. Tas viss bija ļoti, ļoti interesanti, un par šīm lietām tak dabūsim zināt kaut ko tuvāk, kad būsīm vairāki kopā.

Vasaras beigās mēs, neisenieši, nonācām Frīdbergā. Novietošanās te bija ērtāka, apmēram 300 cilvēku bijām sadalīti lielās, jaunās kazarmās. Disciplīna arī nebija sevišķi stingra, tikai komandanta palīgs, kāds jauns leitnants, bija īsts velns un centās katram latvietim vai igauņim iekost, kad un kur tik varēja. Vēlāk, kad sākās vācu

revolūcija un armijas sabrukums, šis jauns kungs esot salasījis kārtīgu bandu un gājis pa naktīm laupīdams. Beidzot tomēr notvēruši un nošāvuši.

Uzturs te bija vēl sliktāks nekā Neisē, bet galu galā to vāciešiem nevarēja ļaunā ņemt: nebija jau viņiem pašiem, nabagiem, nekā ko ēst. Žāvētās saknes bija visiem tā apriekušās, ka nevarēja tām virsū skatīties, bet jāēd vien bija, ja negribēja mirt badā.

Zem mūsu istabas bija pagrabs, kurā vācieši glabāja kartupeļus. Kādu nakti mēs četri sametām kopā kādas 20 markas un ar to palīdzību aizdabūjam uz kādu laiku tālāk no loga sargkareivi. Tad es iedzinu slotas kāta galā naglu, paņēmu spilvena apvelkamo, izmetos pa logu un ar savu "piķi" sāku no pagraba caur logu restēm vilkt ārā kartupeļus. Īsā laikā biju pielasījis divus spilvena apvelkamos un gribēju šo lietderīgo nodarbošanos vēl turpināt, bet vācietis ietrenca mani pa logu atpakaļ – bail cilvēkam, ka neuznāk sardzes priekšnieks. Istabā kartupeļus tūlīt nomazgājām un sākām mazgājamās ļodās vārīt biežputru. Vienīgais aizdars bija tikai saujiņa sāls. Bet man vēl bija bez tam aiztaupījies speķa gabaliņš, apmēram pus sērkokciņa kastiņas lielumā. To tad sagriezu sīkos kumosīšos, pārlēju virumam pāri un vienā paņēmienā noēdu kādus četrus litrus. Tad nu gan grūti nācās nokļūt līdz gultai, bet otrā rītā gribējas ēst vēl vairāk...

Tomēr drīz vien pēc mūsu ierašanās mums izdeva speciālas karstiņas, ar kurām bija tiesība staigāt pa pilsētu un tās apkārtni 5 kilometru rādiusā. Tā nu bija liela lieta – te jau cilvēkam rodas sajūta, it kā tas būtu pilnīgi brīvs.

Pastaigāties varēja gan tikai pilnā formas tērpā, un veikalos iepirkties arī bija stingri aizliegts. Šis aizliegums nozīmēja mums ļoti maz, jo reti kādam bija valsts nauda – nometnē apgrozījās speciāla nometnes nauda, kas ārpusē nekam nederēja. Tomēr drīz vien mēs atradām ceļu uz apkārtējo zemnieču sirdīm, respektīvi, viņu sviesta un gaļas kambariem. Vācieši bija galīgi izgājuši no audumiem un labprāt ielaidās ar mums uz maiņu.

Drīz vien izstrādājās zināma takse: par vienu kreklu vai apakšbiksēm varēja dabūt kukuli maizes, apmēram 2 kilogramus svarā, vai mārciņu sviesta, vai speķa; par palagu iznāca dubulta porcija, bet

sevišķi kāras vācietes bija uz ziepēm: par vidēju gabaliņu tualetes ziepju varēja dabūt mārciņu sviesta un vēl pāris olu klāt.

Mēs nu visi ar lielu kaislību nodevāmies šim mainīšanās sportam. No sākuma viss gāja godam, bet tad paši samaitājām visu lietu. Dzīdamies pēc sava kumosa trūkumā, viens otru sāka pārsolīt, un drīz vien vācietes jau prasīja par kukuli maizes veselu veļas kārtu. Te atkal pierādījās par pareizu vecais tautsaimniecības princips, ka liels piedāvājums samazina preču vērtību. No otras puses, mūsu veļas un ziepju krājumi drīz vien izsīka, un no ārienes, pateicoties nekārtībām Krievijā, nekas klāt arī vairs nenāca. Dažs gan izmēģinājās pats sevi piedāvāt kādai pajaunākai vācietei dažādām vajadzībām, tak te panākumi nebija nekādi jūtami, jo pārējie vācieši uz tādām padarīšanām skatījās ļoti stingri un meitietim, kas bija notverts kādā šaubīgā situācijā ar gūstekni, draudēja bargs sods un vispārēja nicināšana.

Mūsu savstarpējās attiecības visumā bija labas, tikai parādījās arī starp mums pāris lielinieku, bet, tā kā tos drīz vien sāka iekaut, tad vācieši tos aizsūtīja "ražīgākam darbam" uz Krieviju. Katra tautība turējās vairāk savrup un atsevišķi pārsprieda jautājumus, kas katram stāvēja tuvāk. Baltijas vācieši sāka pamazām pazust, tos sūtīja uz mājām, bet tas notika ļoti neuzkrītošā kārtā.

Kādu ritu pēc pārbaudes igauņi salasījās vienkopus (viņu gan nebija sevišķi daudz – cilvēku 20–30) un kāds milzu auguma kapteinis kaut ko savējiem varen dedzīgi stāstīja. Pēc tam visi nokliedza sirsnīgi trīs reizes "elagu" un, priecīgi smaidīdami, izklīda. Vēlāk dabūjām zināt, ka tiem nu esot pašiem sava valsts un būšot arī armija, kur kalpot.

Mūsu, latviešu, bija visvairāk, tā ap divi simti, un bija diezgan daudz tādu, kas tikai nesen bija krituši gūstā Ziemeļvidzemē. Tie nu zināja jau daudz ko stāstīt par Bēgļu komitejas darbību un par mūsu lielo vīru domām un centieniem pēc savas valsts. Jaukas mums likās šīs valodas, bet māca arī bažas par vācu smago zābaku mūsu zemē un par jukām Krievijā – ka tik tas viss nepārvelk jaukajiem sapņiem strīpu pāri?

Vācijas revolūcija pagāja mums gandrīz nemanot, tikai mūs vairs nelaida ārā no nometnes. Tomēr visas zīmes rādīja, ka karam nu ir beigas. Vienu dienu pāri Frīdbergai uz Frankfurtes pusi redzējām

pārlidojam kādus 40 aeroplānus lielā augstumā. Mūsu sargos sacēlās liels apjukums, un mūs visus sadzina kazarmās, bet jau pēc dažām minūtēm dzirdējām smagos bumbu grāvienus: franči bombardēja Frankfurti.

Novembra sākumā nometnē izplatījās baumas, ka nupat mūs laidīs mājās. Un patiesi, drīz vien aizbrauca lielāka partija Baltijas vāciešu un pēc tam sāka laist latviešus un igauņus grupās pa 10–15 cilvēku katru dienu.

Ap 24. vai 25. novembri pienāca arī mana kārta.

Kā septiņpadsmit gadus vecs zēns biju aizgājis karā no mātes paspārnes, pabeidzis praporščiku skolu, pa druskai pakarojies Galīcijā un Polijā, 1915. gada 20. augustā Novogeorgijevas cietoksnī kopā ar pārējiem 80 000 krievu karotājiem saņemts gūstā. Te nu biju nodzīvojis trīs gadus un trīs mēnešus. Lai kā nebūt nosistu laiku, mācījos pats un mācīju citus. Protams, šī mācīšanās nebija sistemātiska, bet tā – kas ienāca prātā. Citiem pasniedzu angļu un franču valodas stundas un tā piepelnīju klāt dažas desmitas markas mēnesī, bet šī nauda aizgāja tur, kur parasti nauda aiziet karalaikā, – to nospēlēju kārtīs.

Ar ceļazīmi šīneļa kabatā un mazu čemodāniņu rokā te nu es stāvēju brīvs pilsonis uz Frīdbergas stacijas perona. Braukt varēja, kur patikās, bet kurp gan lai citur dodas, ja ne uz dzimteni? Kopā ar vēl kādiem sešiem ceļabiedriem latviešiem nolēmām vispirms laist uz Rīgu, un tad redzēs, ko varēs darīt tālāk. Vācu laikrakstos bija parādījusies kāda īsa ziņa, ka Rīgā 18. novembrī esot proklamēta neatkarīgā Latvijas Republika, tātad ir mums sava valsts un droši vien arī valdība, kurai katrā ziņā tādi spēka vīri kā mēs būs vajadzīgi.

Pa ceļam uzturu dabūjām staciju komandantūrās no kareivju katliem. Te nu parasti bija gatavā Bābele: vācu armijas sabrukums bija jau sācies un visas stacijas un etapi bija pilni dezertieru un arī godīgu karavīru, kas devās mājās no tālajiem karalaukiem vai centās atrast savas daļas. Pa vidu jaucās visādu tautību un armiju karagūstekņi, kuri jo plaši centās izmantot atgūto brīvību. Nevarētu teikt, ka vācieši privāttiedzīvotāji un arī karavīri izturētos pret mums naidīgi; tiem vienkārši nebija vaļas mums piegriezt sevišķu vērību, ja tikai

kāds necentās pats to izprovocēt ar kādu sevišķu bezkaunību. Ēdienu dalītāji nekā neteica, ja kāds mēģināja jau paēdis nostāties otrreiz rindā un dabūt vēl vienu porciju. Tikai, ja manīja kādu, kas lida trešo vai ceturto reizi, tad gan draudēja ar lauku žandarmu. Vācu Sarkanā Krusta māšas katrā stacijā cienāja mūs, tāpat kā savus kareivjus, ar kafiju un nelielām maizītēm.

Pēc vairāku dienu klaiņošanas pa Vāciju cauri Austrumprūsijai beidzot nonācām Lietuvā un 30. novembrī caur Meiteni – Rīgā.

Pirmie soļi dzimtenē

Beidzot varēju teikt, ka esmu mājās. Ceļu no Jelgavas līdz Rīgai nostāvēju uz vagona platformas, ar nepacietību gaidīdams, kad beidzot atspīdēs vecās Rīgas ugunis. Bet iebraucu jau Torņakalnā, un no senās gaišās Rīgas vēl ne vēsts: tumšs, kluss kā izmiris. Savā prātā cerēju: ja jau Vācijā mūs žēlsirdīgās māšas cienāja ar kafiju, tad Rīgā, mūsu jaunajā galvaspilsētā, mūs katrā ziņā sagaidīs mūsu pašu zeltenes un paēdinās un novietos naktsguļai.

Bet biju smagi vīlies. No zeltēnēm ne vēsts, un pirmais sakarīgais teikums, ko es, no stacijas iznācis, dzirdēju, bija tas, ka vācu kareivis, tirgodamies ar kādu ielas feju, tai uzprasīja: “*Wieviel?*” – un tā atteica: “*5 Mark!*” Es nospļāvos un gāju tālāk. Viss mans kapitāls bija kādas 5 markas, radu un pazīstamu Rīgā nebija neviena, un es nolēmu apmesties kādā viesnīcā. Izstaigāju veco “Suvorovu”, “Centrāli”, “Metropoli”, bet visur viena un tā pati atbilde: “Vietu nav, visu aizņēmuši vācu virsnieki.”

Pulkstenis jau nāca uz 11, un plānajā šinelītī man sāka salt. Kur iet, ko darīt? Beidzot nolēmu prasīt padomu policijā. Uzgāju Marijas ielā tagadējā 7. iecirknī, kur atradās vairāki kungi zilos mundieros, bet arī tie nezināja neko prātīgu man pateikt. Tad nu arī es saspītējos un paziņoju, ka no iecirkņa ārā neiešu, lai ļauj man pārgulēt tepat. Man arī it viesmīlīgi ierādīja istabu ar krietnām dzelzs restēm priekšā, un tā pirmo nakti savā brīvajā tēvu zemē pēc gūstniecības daudziem mēnešiem atkal pavadīju aiz restēm.